کوردستان نێت
KURDISTAN NET
ڕۆژنامەیەکی ئەلەکترۆنی ڕۆژانەی کشتی سەربەخۆی کوردییە
www.kurdistannet.org
17-5-2007 15:25 بەکاتی ناوەندی ئەورووپا

مەوتڤە سەرەکییەکانی درووستی بوونی دەوڵەت پێویستە کامانە بن! ... بەشی دووەم ... کاوە حەسەن

kawa2002@yahoo. com ڤانکۆڤەر –

لەبەشی یەکەمدا چووینە سەر پێناسەکردن و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژووی دەوڵەت و ئەو بیرمەند و فەیلەسوفانەشمان بەسەرکردەوە کە زەمانێك پێش ئێستا ئەم جۆرە باسانەیان خستە نێو کۆمەڵگاوە. لەو بەشەدا بەخێرای باسمان لە ئاڵوگۆڕەکان بەسەر ئایدۆلۆژیای ناسیۆنالیزم و هەندێ تیۆری تر کرد کە لەمەڕ مەسەلەی دەولتەوە دوواون. لەم بشەدا زیاتر قووڵدەبینەوە بەناخی دەوڵەتدا و باس لەڕیکخستنی ناوخۆی دەوڵەت دەکەین. باس لەگرنگی دروستکردنی پێکهاتە ئێدارییەکانی دەوڵەت وەك مەوتڤێك لەپشت بنیات نانی دەوڵەتەوە و سەربەخۆبوونیان لەچنگ و دەستەڵاتی گروپێکی تایبەت دەکەین.

پێکهێنانی دەزگاکانی بەڕێوەبردنی دەوڵەت پێشمەرجێکن لەو پێداویستیانەی کە بەبێ بوونیان ناتوانین بەهیچ شێوەیك بڵێین دەوڵەتی مۆدێرن، چونکە بەبێ بوونی ئەو یەکە ئیداریانە ئەگەر ناوی دەوڵەتیشی لەهەر شوێنێك بنرێت، ئەوە لە پاشاگەردانییەکی ئاڵۆزدا دەچێتە پێش. ئاشکرایە تاکو ئێستا خەڵکی کوردستان ئەزموونێکی وایان بۆ نەڕەخساوە ئازادانە قسەلەسەر ئەم جۆرە پێشمەرجانەی دەوڵەت بکەن و بەڕاشکاوانە پەنجە بخەنە سەر نەخۆشی حزبایەتی و چەندین گرفتی تر لەو عەقارەدا دەستنیشان بکەن. نەبوونی ئەم هەلە هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ چەند خاڵێك. گرنگترین هۆکاری لەباربردنی ئەم ئەزمونە نادیموکراسییە دەستەڵاتدارێتی نادیموکراسیانەی هەردوو حیزبی حوکمڕانە لەکوردستاندا. لە16 ساڵی حوکمڕانی پارتی و یەکێتیدا هێندەی شەڕی حیزبایەتی و بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی هەردوو حیزبی ناوبراو باسی داخ و خاڵی ململانێ بووە، هێندە پێکهێنانی ئەو دەزگایانەو کۆمەڵگایەکی سەرکەوتوو و بەئاگا و هۆشیار کێشە نەبووە. زۆر ڕەوایە بۆ نەتەوەیەك کە خاوەنی چەندین ئەحزاب و گرووپی سیاسی جۆراوجۆر ببێت، بەڵام کاتێك لیکبوردن و قەبووڵ نەکردنی جیاوازی، عەقڵ و داینەمۆی بیرکردنەوەی حیزبە سیاسییەکانێتی بەتایبەتی ئەوانەی کە لەدەستەڵاتدان، ناڕەوابوون شەرعیەتی خۆی وەردەگرێت و ئەو جۆرە کارەساتانە دەخوڵقێت کە پارتی و یەکێتی بەسەر خەڵکی کوردستانیاندا هێنا. ئەوەی لێرەدا مەبەستە بەسەرکردنەوەی فەقیرحاڵی و چاوچڵێسی دەستەڵاتدارێتی پارتی و یەکێتی نییە، بەڵکو ڕۆشنکردنەوەی گرنگی سەربەخۆبوون و کارامەی یەکە ئیداریەکانە لە گۆمەڵگادا. فەراهەم کردنی ئازادیەکان بەتایبەت ئازادی سیاسی و ڕادەربڕین یەکێکە لەو فاکتەرانی کە لەلایەك باری هوشیاری کۆمەڵگا دەباتە ئاستێکی بەرز و خەڵکی فێری ئەوە دەبن ڕاشکاوانە بەرگری لەداخوازی و بەرژەوەندییە گشتیەکانی خۆیان بکەن، لەلایەکی تریشەوە ئەو مافەیان دەداتێ کەبتوانن ئازادانە توانای و کارامەیی یەکە ئیداریەکان هەڵسەنگێنن ببنە هێزی فشار لەسەریان. دەرهێنانی دەزگا ئیداریەکانی لەچنگی ئەو دوو حیزبە و سپاردنیان بە کۆمەڵێك کادری پرۆفیشناڵ و کارامە، کەخزمەتی کۆمەڵگا بەشێوەیەکی ڕاستەخۆ بکەن و ئامانجی سەرەکی خۆیان لەبردنە پێشەوەی کۆمەڵگا و دابین کردنی پێداویستییەکانی خەڵکدا ببیننەوە، بەبێ بوونی ئەو هۆشیارییە کارێکی ئەستەمە. نمونەیەکی زۆر سادە بۆ ئەم مەسەلەیە ئەوەیە کە بۆ زیاتر لە 16 ساڵ دەچێت خەڵکی کوردستان بەبێ کارەبا ژیان دەکات، پرسیارەکە لێرەدایە کە ئابا بۆچی ئەمە قبووڵ دەکرێت، بۆچی ئەمە ڕۆژ دوای ڕۆژ پاساوی بۆ دادەتاشرێت. مەگەر کارەبا سەرەتایترین پێداویستی نییە. " گۆلدستن و ویتۆرتی " هاوڕێی کە هەردووکیان پسپۆرن لەبواری پەیوەندیە نێودەوڵەتییەکاندا پێیان وایە پێداویستییە سەرەتایەکانی خەڵك بریتین لە خواردن و شێڵتەر و ئەو پێداویستییانەی کە بۆ بەڕێوبردن و ڕاپەڕاندنی کاری ڕۆژانە

ئەو نووسینانەی لە کوردستان نێت دا بڵاودەکرێنەوە، بیروبۆچوونی خاوەنەکانیانە، کوردستان نێت لێی بەرپرسیار نییە.

بەکار دەهێنرێن (بێگومان کارەبا و ئاو بەشێکن لە پێداویستییە سەرەتاییەکان) . 1 ڕاستە تاکو ئێستا کۆمەڵگای کوردستان ژمارەی ئەو کەسانەی کەبێخانەولانەن لەئاستێکی نزمدایە و برسێتی "وەکو جاران" بەرۆکی بەخەڵك نەگرتووە، بەڵام وورد بوونەوە لەبەشی دووەمی ئەم پێناسەکردنە سادەیە ڕێگەی ئەوەما پێدەدات کە بڵێین کاتێك تواناى چارەسەرکردنی کێشەی ئاوا و کارەبا لەئارادا نییە ئیتر باسکردن لەدرووست بوونی دەوڵەت دەچێتە خانەی خەون و خەیاڵەوە.

بۆ ئەوەی دەوڵەتێکی شکست خواردوو یاخوود (Failed State) 2 بنیات نەنرێت پێویستە مەسەلەی دەزگاکان و سەربەخۆ بوونیان بەئەندازە و هاوشانی تەوەرە سەرەکییەکانی تر بەهەند وەربگیردرێت. ئەگەر هەرکەسێك تۆزقاڵێك هوشیاری لەسەر پەیوەندیە نێودەڵەتییەکان هەبێت دەزانێت هەرەشەکردن و گرژبوونەوەی پەیوەندی هێزە نێودەوڵەتییەکان کارێکی سرووشتییە، بەڵام ئەوەی کە مایەی گاڵتەجاڕی و مەسخەرەیە کە تۆ باس لەدرووست بوونی دەوڵەت بکەیت و خاوەنی یەك یەکەی ئێداری سەربەخۆ و کارامە نەبیت. نەتتوانیبێت سەرەتاییترین پیداویستی بۆ خەڵکەکەت دابین بکەیت. ڕاستییەکەی کۆمڵگای کوردستان بۆ زیاتر لە 16 ساڵ دەچێت کویلەی ئەم جۆرە پێداویستییانەن، بۆیە پێش ئەوەی باس لەسەربەخۆبوونی بکرێت، پێویستە خەڵکی کوردستان لەدەست خەو بینین بەسەرتاییترین پیداویستییەوە ڕزگاری ببێت. ڕاستییەکی هاشا هەڵنەگرە کەخەڵکی کوردستان دەنگی دا بەئەم دەستەڵاتە تاکو نێونەرایەتی بکات، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە شەرعیەت بەو هەلومەرجە شکست خواردووەی ئێستا بدرێت کە لەسەر دەستی ئەم دەستەڵاتە درێژەی هەیە و تاکو بڵێیت بێتاوانایە لەدابینکردنی بچووکترین پێداویستی بۆ خەڵکی کوردستان.

هەرچەندە هەروەك لەسەرەوەش ئاماژەمان پێکرد کە بوونی دەزگاکان هەمو دۆزی درووست بوونی دەوڵەتێکی مۆدێرن و دەستەڵاتێکی هوشیار یاخوود (Rational) دیاری ناکات، بەڵام هەروەك ماکس ویبەر دەڵێت: دەستەڵاتێکی سکوێلار بەوە دەناسرێتەوە کە سەرکردەی سیاسی لەگەڵ کادری کارامە لەدەزگا ئێداریەکاندا جیا بکرێنەوە. ئەو دەڵێت کۆمەڵێك ستاندارت هەن کە ناوەڕۆك و ڕەواڵەتی دەوڵەتێکی مۆدێرن و دەزگاکانی پێدەناسرێنەوە، بەپێی بۆچوونەکانی ئەو دەزگاکان پێویستە لەلایەن ئەو کەسانەوە بەڕیوە ببرێن کە سەربەخۆ و ئازادانە بە هۆی کارامە بوونیانەوە هەڵدەبژێردرێن بۆ بەڕیوبردنی کارە ئیداریەکان. کەسی هەلبژێردراو ئەرکەکانی بەپێی لێهاتووی و کارامە بوونی و بەپەیوەست بوون بە بڕیارە یاسایەکانەوە ئەرکەکانی ئەنجام دەدات. لەبەر ئەوەی ئەو کەسێکی مولزەمە و خۆی تەرخان کردووە بۆ ڕاپەڕاندنی پۆستەکەی، لەبەرامبەر هەموو ئەمانەشدا چاوەڕوانی هیچ پاداشتێك نییە تەنیا ئەوە نەبێت کە مانگانەیەکی تایبەتی هەیە وەك کارمەندێك. 3 ئەگەر بێت بەراوردێکی ئەم چەند پێشمەرجەی ماکس ویبەر بکەین لەگەڵ ئەوەی کە لەکوردستاندا دەگوزەرێت، دەبینین پاشاگەردانی و بێ سەرو بەرەیەکی یەکجار زۆر بەرۆکی بە خەڵکی کوردستان گرتووە. دەبینین ئەو ڕەوش و مەوتیڤانەی کەدەبنە هەوێنی درووست بوونی دەوڵەتێکی مۆدیرن و ئێمە لێرەدا باسیان دەکەین کاری زۆر لەوە زیاتری دەوێت کە سەرانی پارتی و یەکێتی لێی حاڵی بوون. باسکردن لە درووست بوونی دەزگاکان بەو شێوەیەی باسمان کرد بەمەبەستی ئەوەیە ئەو جۆرە دەزگایانەی کە

---

[1] Goldstein, Whitworth. *International Relation*. American University Washington D. C “Basic human Needs. Chapter 11. P, 423.

[2] بەو وولآتانە دەوترێت کە هیچ توانای کۆنترۆڵکردن و بەڕێوەبردنی وولآتیان نیە ، یاخوود توانای دووبارە بەرهەم هێنانەوەی خۆیان نیە ، یاخوو توانای دابین کردنی پێداویستیەکانی دانتشتوانیان نیە ، نمونەی ئەم جۆرە وولآتا لە ئەفریقادا زۆرن .

[3] Max Weber. *Sociology of political and Government*. From Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Max_Weber (May 14, 2007).

ئەو نووسینانەی لە کوردستان نێت دا بڵاودەکرێنەوە، بیروبۆچوونی خاوەنەکانیانە، کوردستان نێت لێی بەرپرسیار نییە.

توانای دابین کردنی پێداویستییەکانی خەڵکیان هەیە و کاران بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی خەڵك نەك هەر دەبنە هەوێنی درووست بوونی دەوڵەت لەگشتتدا، بەڵکو هۆکارێکیش دەبن بۆ بنیات نانی کۆمەڵگایەکی مۆدێرن. دەبنە مایەی بەرەوپێشچوونی گوزەرانی خەڵك لەگشت بوارەکانی ژیاندا، چونکە دروستکردنی دەزگاکان بەشێکی گرنگن لەو مەوتڤانەی کە لەدرووست بوونی دەوڵەتێکی مۆدێرن نزیکمان دەکەنەوە.

ئەو نووسینانەی لە کوردستان نێت دا بڵاودەکرێنەوە، بیروبۆچوونی خاوەنەکانیانە، کوردستان نێت لێی بەرپرسیار نییە.